

אורך המסלול

כחמישה קילומטרים, כולל ירידות ועליות

זהירות מהחלקה לאחר גשם!

המסלול מיועד לאוהבי לכת, ואינו מתאים לעגלות ילדים

זהו הצמחים לאורך המסלול

לכל אחד מן הצמחים הנדונים נקבע מספר בן שלוש ספרות, המלווה אותו לאורך המסלול בתוך "עלה" ירוק. האות "ע" ליד המספר מציינת צמח עונתי, הנראה לעין רק בעונת שנה מסויימת. טבלה המוצגת לעלון זה מצויינים ליד מספרו של הצמח שמותיו בעברית, בערבית ובבלטינית (הוא השם המדעי).

האזור הגובל בנאות קדומים מצפון הוא שטח אימונים של צה"ל, ולעתים נשמעים משם מטחי יריות, ממש כדברי רבי אליעזר המודעי: "ספר וסיף ירודו כרוכים מן השמים" (מדרש תנאים לדברים י"א, י"ב).

תחנה 1 - בצל עץ השקמה (113).

■ **שינוי נוף כאן וכשנו**. ■ **מה קרה ל"ארץ נחלי מים"?** ■ **בורות מים: ירושת קדמונים לשימושנו כיום**. ■ **שלמה מייבא ארזים לפאר נופי ירושלים**. ■ **דוד ענשו על חטאו של שאול**. ■

נופי הצומח הקיימים היום בנאות קדומים לא היו כאן כאשר החליטה מדינת ישראל, כשלוש שנים לפני מלחמת ששת הימים, למסור את הגבעות הללו לידינו כדי להקים עליהן את השמורה הלאומית של טבע הארץ במקורות ישראל. באותם ימים לא היה כאן עץ, אף לא שיח. כל שמצאנו פה היוגבעות–טרשים חשופות ללא צל וללא מים, ובתוך שלושים שנה בלבד השתנו כאן פני הנוף כליל. אולם גם הנוף השומש שרוץ–השמש לא שרר פה מימי בראשית. תמורות רבות עברו על הגבעות הללו במהלך הדורות, חלקן מן התמורות שעברו על נופי ארץ ישראל כולה. לבלוטת שבתמורות הללו קיימות עדויות, הן בנוף והן במקרא ובספרות חז"ל. באמצעות עלון ההדרכה שבידכם תוכלו להכיר את העדויות האלה בדרככם מתחנה לתחנה לאורך המסלול.

"עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יצר צומח עצים" (קהלת ב,ו)

בימינו מעטים ודלים המעיינות והחללים בארצנו. לכן אנו תמהים למקרא דברי משה המתארים לבני ישראל את הארץ המובטחת: "כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי מים, יענית ותהמת יצאים בפקעה וכןר

(דברים ח, ז). אולם תיאור זה משקף תקופה בה נוף ההרים בארץ היה שונה לחלוטין מן הנוף המוכר לנו היום. לפני כניסת בני ישראל לארץ היו רוב אזווי ההר מכוסים בעיר סבוך, ומרבית מי הגשמים נקלטה בקרקע ולא זרמה כמי נגר על פני מדרונות חשופים כפי שמוכר לנו היום. התניין מספר לנו כי יהושע הנחה את שבטי אפרים ומנשה לשנות מעשי בראשית ולהפוך את ההרים המיוערים להרים נושאי יבולים חקלאיים: "...אם עם רב אתה עולה ובראתו וְהָיָה לְךָ תֵּצְאוּתִי" (יהושע י"ז, ט"ו... י"ח). אולם גם המידרים החקלאיים, שבנו בני ישראל במדרונות ההרים לאחר בירוא היערות, עצרו את מי הגשמים וספגו אותם. מים אלה הלחלו דרך שכבות הקרקע עד אשר הגיעו אל שכבה אטומה, שם נקוו המאגרים תת קרקעיים ופרצו כמעיינות. עודפי מים, שהקרקע הרוויה לא ספגה, זרמו, כמו בימינו, כנגר עילי הממלא את הנחלים בשטפונות. כמו בימינו כן גם באותם ימים רחוקים שטפו מי נגר עילי באזורים בוניים וכן במרחבים החשופים של מרחבי מדבר השומרון ומדבר יהודה. כדי לא לאבד את המים האלה נחצבו בורות: "וַיִּבְנוּ מַגְדָּלִים בְּמִדְבַר וַיַּחְבְּרוּ בְרוֹת רְבִים כִּי מְקַחַת רַב הָיְתָה לָדָּךְ כִּי יַעַר הַחֲרָדִים וְהָיָה לְךָ תֵּצְאוּתִי" (יהושע י"ז, י"ח). אולם גם המידרים החקלאיים, כמשתקף בספר קהלת בדברים המיוחסים לשלמה: "עשיתי לי בְּרָכוֹת מִיַּם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוּמָח עֲצִים" (קהלת ב, ו).

גם כאן בנאות קדומים מצאנו שרידים על עשרות בורות מים, שנחצבו בדורות קודמים. אחדים מהם שיקמנו והם היוו לנו בשנים הראשונות את מקור המים היחידי להשקיית השתילים הרכים בחודשי הקיץ. במקביל לכך גם סכרנו במקומות מספר את דרכם של מי הנגר ויצרנו "מלכודות נגר". "בריכת השקמים" אשר למולנו היא אחת ה"מלכודות" הללו.

על הזיתים וה שקמים אשר בשפלה

כאשר ביסט דוד את ממלכתו, הוא קבע "שרי רכוש", שהיו ממונים על היבולים באזורי הארץ השונים. נזכיר כאן שנים מהם: "על תְּזִיתִים וְהַשְּׁקָמִים אֲשֶׁר בְּשִׁפְלָה בְּעַל הַנָּה הַגְּדֵרִי וְעַל אֲצוֹרוֹת הַשָּׁמֶן יוֹעֵשׂ" (דברי הימים א' כ"ז, כ"ח). וכאשר פיאר שלמה בן דוד את בית המקדש ואת בנייני השלטון בירושלים בארזים, מצייין לנו סופר מלכים: "וַיָּאֵת הַקְּרָזִים וְנָתַן בְּשָׁקְמִים אֲשֶׁר בְּשִׁפְלָה לְרֵב" (מלכים א', י, כ"ז). בתיאור זה ניתן לחוש גם ביקורת מרומת: כל כך הרבה קורות שקמה לבניין יכלו לעמוד לרשות שלמה בשפלה, אולם הוא העדיף יבוא יקר ויוקרתו של עצי ארזים מן הלבנון כדי לפאר בהם את ממלכתו.

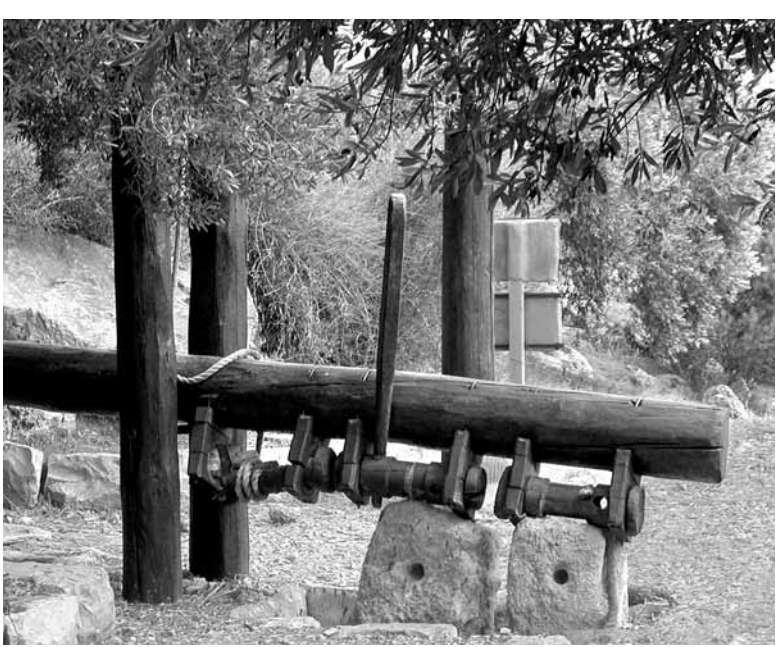
השקמים אשר בסביבת הבריכה והזיתים על "גבעת המנורה" הנשקפת אלינו ממול, ניטעו כאן כדי לייצג מקורות רבים ב"ארון הספרים היהודי" ולהזכיר לנו את תפארת השפלה באותם ימים רחוקים של התארגנות שבטי ישראל לממלכה מסודרת. אחד המקורות הללו עונה על התהיה מדוע ענשו דוד בצורות ממושכת עקב חטאיו של שאול:

"וַיְהִי רָעַב בְּיָמַי דָּוִד שָׁלַל שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרַי שָׁנָה וַיִּבְקֶשׂ דָּוִד אֶת פָּנָי ה' וַיֹּאמֶר ה': אֵל שְׂאוּל וְאֵל בֵּית הַדְּמָיִם עַל אֲשֶׁר הִמִּית אֶת הַגְּבֻעָנִים" (שמואל ב', כ"א, א'). "ועל ידי שהיה שאול גרופית של שקמה ולא יכול לעמוד בו (ברעב), גלגלו הקב"יה והביאו אצל דוד, שהוא גרופית של זית והיה יכול לעמוד בו" (ות רבה פרשה א'). הגרופיות הן ענפים הגדלים מתחתית הנוגע. גרופיות כאלו נמצאות בסמוך לנחלים ולעמקים, והן עמידות מאד גם בתנאי יובש. צמח משתקם מן ה"סדון" במהירות, הן לאחר כריתה והן לאחר שהתכסה בחולות הנודדים. אך טבעי היה אמוא בעיני חז"ל לראות בשבט בנימין עץ שקמה, שהשתקם לאחר שהושמד כמעט כליל לאחר מעשה "פילגש בגבעה", ואת שאול, שהיה בן לשבט בנימין, הגדירו כגרופית של שקמה, אשר לא יכלה לעמוד ברעב, ואף לא צלחה להצמיח את אילן המלוכה. כנגד דמות זו ראו חז"ל את דוד בדמותה של גרופית הזית, היכולה לעמוד ברעב ואף להצמיח את בית המלוכה.

בדרך אל תחנה 2 שרולדקות–מספר אל בית הבד, והתמקדו בקורה הכבדה, הלוחצת על העקלים (הסלים העגולים שבתוכם נותנים את רסק הזיתים) כדי לסחוט דרכם את השמן ולסנן אותו. משני צידיה של הקורה הזאת אתם רואים שני עמודים, אשר תפקידם לייצב את הקורה לבל תגלוש לצדדים תוך כדי פעולת הכבישה. עמודים אלה כונו בפי חז"ל בשם "בתולות בית הבד". חורו על עקבותיהם ונעבור צעדים אחדים תגיעו אל התחנה הבאה, שם תוכלו לשבת בצילו של עץ זית ולקרוא מהו המקור לכינוי זה.

תחנה 2

■ **איך הגיעו בתולות אל בית הבד?** ■ **על השתקמות השקמה**. ■ **למה נעלמו "השקמים אשר בשפלה לרוב"?** ■

העמודים שתפקידם לייצב את קורת בית הבד בזמן פעולתה כונו במשנה ובגמרא בשם "בתולות". כדי להגיע אל מקור צמיחתו של הכינוי המוזר הזה יש לתחוח את מסכת שביעית במשנה: "אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה" (שביעית ד' ה'). מכאן למדנו שיש בלשוננו מושג "בתולת שקמה". מהו מושג זה נלמד מדברי התוספתא: "...שלוש בתולות הן: בתולת אדם בתולת אדמה בתולת שקמה. בתולת אדם כל שלא נבעלה מימיה, בתולת אדמה כל שלא נעבדה מימיה, רבן שמעון בן גמליאל אוי כל שאין בה חרס. **בתולת שקמה – אילן כל שלא נקצצה מימיה**".(ותוספתא מסכת שביעית (צוקרמנדל) פרק ג הלכה י"ד–טו).

קיצוץ "בתולת שקמה" נחשב לעבודה חקלאית האסורה בשנת שמיטה הואיל והפעולה נעשית כדי להצמיח קורות מן ה"סדון". השקמה כשמה כן היא: משתקמת במהירות, ומוציאה מן הסדן מספר ענפים הגדלים תוך שנים אחדות ל"יקורות". הקורות הללוקלות–משקל הן, עמידות בפני פעעי הזמן וחזקות מאד. לפיכך השתמשו בהן קדמונינו לבניין. שוו טא בנפשמם בעל חווה בשפלה, המגדל שקמים כדי למכור קורות לבניין. לצורך גידול הקורות הוא קוצץ את בתולות השקמה עוד טרם הגיעו לעוביין של קורות,

כדי להזדרז עד כמה שאפשר בהשגת יבול הקורות מן הסדן. השימוש הטוב ביותר שימצא לאותן בתולות דקות הגזרה, הוא בבית הבד. הלא הוא מקום ייצור השמן מעצי הזית הגדלים באותה חווה בשפלה. סביר להניח שהבתולות העודפות יימכרו לכורמי הזיתים שבהר, שלא התברכו בשקמים כיושבי השפלה. וכך קונה לו מקום נכבד בבית הבד הכינוי "בתולות" גם אם לימים החליפו עמודי אבן את קורות העץ.

בימינו נראות השקמים פה ושם באזור החוף, אולם תפוצתן בשפלה דלילה ביותר. קרוב לוודאי, שכך היה המצב גם בימיו של רבן שמעון בן גמליאל, שקבע: "...סימן לשפלה שקמים. אף על פי שאין אראה לדבר, זכר לדבר: ויאת הארזים נתן כשקמים אשר בשפלה לרוב" (ותוספתא שביעית, ז', י"א). מדברים אלה ברור, שלא היתה לו לרבן שמעון עדות ראייה לקביעתו, אלא למד את הדבר רק מעדותו של המקרא. מסתבר שבשנים שחלפו מאז החורבן, ובמיוחד לאחר מרד בר כוכבא לא נשאר הרבה מן הנוף המתואר בימי שלמה, אשר עליו הסתמך רבן שמעון כאלף שנים לאחר מכן. עצי השקמה והזית שנטענו כאן מאוחרים אפוא לשפלה עטרה ליושנה, ולו רק בתחומי נאות קדומים.

תחנה 3

■ **פטור ממסים לעצי פרי "פליטי תרבות"** ■

התוצרת החקלאית של "עממי–הארץ" (כלומר, אלה שאינם בגדר "תלמידי–הכמנים") נקראת **דמאי** (כפי שמבאר ת.ב. ביבליק: "משלשן דמיון וההרור, שיש להרהר אם עישרו אותה או לאוי"). לפיכך חיוב תלמיד–חכם הקונה תוצרת חקלאיתממס–הארץ להפריש ממנה את המעשרות המחתייבים מן ההלכה. **הקלים שבדמאי** הם "פירות השקלי הכמנים בדמאי שלמה", שהלוקח אותם מעם הארץ אין צריך לעשרו" (רש"י ברכות, דף כ"ב, עמוד ב').

מבדיקת הרשימה של "הקלים שבדמאי", המוצגת במשנה (דמאי א, א'), אנתנו נוכחים שמדובר כאן בפירות הגדלים על עצים שהפכו ל"פליטי תרבות": "יולפי שמצוי להן מן הפקקר, לא נחשדו שלא לעשר הגדל בגנותיהן ובפרדותיהן, ולא מנפי שהוא רגוע" (ותוספות מסכת שביעות דף יב עמוד ב'). בואת מובהר לנו כי התבחין הקובע לגבי הגדרתם של פירות בתור "הקלים שבדמאי" אינו מתייחס כלל לטעמים או לערכים הכלכלי, כי אם רק לעובדה שהם בבחינת "הפקר", שמוש שאינם נמנים על גידולי "הגינות והפרדסים". יש להניח, שעצם הצורך בהגדרה זו נבע מן השינויים בנוף החקלאי של הארץ, כאשר עקב המלחמות חרבו אזורים חקלאיים, ורק אותם מגידולי התרבות שהיו עמידים בתנאים קשים, שרדו כ"פליטי תרבות". כאלה הם העוזרד, הצלף, האוג, השקמה, התמר והגפן, שנטענו אותם כאן כדי להגדים את ההלכה המפורטת במשנה (דמאי א, א').

תחנה 4 - גורן היבוס

■ **נוח מתקין מחרשות**. ■ **סככי–יער בהר המוריה**. ■ **דוד המלך מתעקש לשלם מחיר מלא ואת הבית בונה שלמה**. ■

העיסוק בשינויים שחלו בנוף הארץ הביא אתכם אל הגורן הזאת כדי להכיר את הכלים אשר חלק חשוב להם בביצוע השינויים אלה. "קודם שנולד נח ... היו זורעין חטים וקוצרים קוצים ודודרים. כיוון שנולד נח...קצרו מה שזרעו: זורעין חטים וקוצרין חטים, שעורים וקוצרין שעורים, ולא עוד אלא עד שלא נולד נח עושין מלאכה בידיהם... נולד נח, התקין להם מחרשות ומגלות וקרדומות וכל כלי מלאכה". (מדרש תנחומא פרשת בראשית, י"א). תוכלו לעבור כאן מעמוד לעמוד ולהכיר את כלי העבודה היסודיים וכמה מדברי מקורותינו הקשורים בהם.

אחד המקומות המצטיינים במסורות של שינויי נוף, הלא הוא הר המוריה, שעליו נבנה בית המקדש. של הר האוי להכיר מסורות אלו כאן בגורן זו, הנמצאת סמוך לראשה של "גבעת המנורה" (על נבעה זו, הכלולה ב"מסלול ב" להדרכה עצמית, מיוצגים צמחי המוריות ועצי הזית שהם המקור לשמן המאור שהאיר במגורת המקדש).

הר המוריה מוזכר לראשונה בספר בראשית (כ"ב, ב...ב"ג) כאחד ההרים בארץ המוריה:

וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יַחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק לְךָ וְלֵךְ אֶל אֶרֶץ הַמּוֹרָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֵלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹדִי.... וַיִּשְׂא אֲבִרְהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא וַיַּהַר אֵיל אַחַר וַאֲחֵיו בְּסָבָד בְּקִרְוָיו וַיִּלְךְ אֲבִרְהָם וַיִּסַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלוֹהוּ לְעֵלָה תַּחַת בְּנוֹ:

לפי סיפור זה גדלו על הר המוריה בימי אברהם סככי יער כאותם סככים, אשר כיסו את מרבית אזורי ההרים בארץ לפני התנחלותם של בני ישראל.

פגישתנו השניה עם הר המוריה היא לאחר דורות רבים, בימי המלך דוד, כאשר סככי היער שהיו שם פינו את מקומם לגידולי שדה:

וַיָּבֵא דָּד אֶל דָּוִד בָּיֹסִם הַהֵוא וַיֹּאמֶר לוֹ עֲלֵה הַקֶּסֶם לַחִי מִצִּבְחַן בְּגֶרֶן אֲרָנָה הַיְבֻסִי.... וַיֹּאמֶר אֲרָנוֹהַּ מְדוּעַ בָּא אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֵל עַבְדּוֹ? וַיֹּאמֶר דָּוִד: לְקַנּוֹת מַעֲמָדְךָ אֶת הַגֶּרֶן לְבִנּוֹת מִצִּבְחַן לַחִי.... וַיֹּאמֶר אֲרָנוֹהַּ אֵל דָּוִד: יִסַּח וַיַּעַל אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב בְּעֵינָיו. וְרָא הַבָּקָר לְעֵלָה וְהַמֶּרְגָּם יִקְלִי הַבָּקָר לְעֵצִים.... וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵל אֲרָנוֹהַּ לֵךְ כִּי קִנּוּ אֶקְנֶה מֵאוֹתְךָ בְּמַחִיר וְלֹא אֶעֱלֶה לַחִי וְאֶלְהִי עֲלוֹת חַסֶּם. וַיִּקַּח דָּוִד אֶת הַגֶּרֶן וְאֶת הַבָּקָר בְּכֶסֶף וְשִׁקְלִים מִמָּשִׁים: וַיִּבְנוּ שָׁם דָּוִד מִצִּבְחַן לַחִי וַיַּעַל עֲלוֹת וְשִׁלְמִים (שמואל ב, כ"ד, י"ח...כ"ה).

על ה"גלגול" הבא של הגורן בהר המוריה מסופר לנו בדברי הימים ב' (ג, א'): וַיִּקַּל שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת בְּיַת בַּת ה' בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמּוֹרָה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִד אֲבִיהוּ אֲשֶׁר הֵכִין בְּמִקְוֹם דָּוִד בְּגֶרֶן אֲרָנוֹ הַיְבֻסִי:

לאחר כמאתיים שנה מוהיר מיכה הנביא בימי חזקיהו מפני החורבן שיבוא על ירושלים בגלל השחתת המידות במערכות השלטון:

וְרֵאשִׁיָּה בְּשַׁחַד יִשְׁפֹטוּ וְכַהֲנִיָּה בְּמַחִיר יוֹרֵ וְנִבְיָאָה בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ.... לָכֵן בְּגִלְלָכֶם צִוִּין שְׂדֵה תַחֲרָשׁ וִירוּשָׁלַם עֵינֵי תַהֲרָה וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יַעַר: (מיכה ג, י"א–י"ב)

בואת מצריי מיכה שאפילו גורן לא תהיה שם כפי שהיה לפני בניית המקדש, כי השדה שייחרש לא יתן כל יבול, והעזובה תימשך זמן רב עד שעילו על השדה הזה סככי היער כפי שהיה שם בימי אברהם. ולא זו בלבד, אלא גם תוקמנה שם בעיר הזה במות לעבודת האלילים, כאותם אלילים שאת האמונה בהם ניפץ אברהם עוד בטרם צאתו אל הארץ היעודה.

בספר דברי הימים אנתנו קוראים מדוע לא נבד דוד עצמו לבנות את בית המקדש: וַיִּקְרָא לְשִׁלְמֹה בְנוֹ וַיִּצְנָנְהוּ לְבָנוֹת בְּיַת לה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשִׁלְמֹה: בְּנֵה, אֲנִי קָהַ עִם לְבָבִי לְבָנוֹת בְּיַת לַחִי' אֶלְהִי. וַיְהִי עֲלֵי דָבַר ה' לְאַמֹּר: דָּם לְרֵב שִׁפְכָתְךָ וּמַלְחַמוֹת גְּדֹלוֹת עֲשִׂיתָ, לֹא תִבְנֶה בֵּית לְשָׁמַי כִּי דָמַיִם רְבִים שִׁפַּכְתָּ אַרְצָה לְפָנָי. הַנַּח בָּן נוֹלָד לְךָ, הוּא יִבְנֶה אֵישׁ מְנוּחָה וְהַנְּחוּתִי לוֹ מִקֵּל אוֹיְבָיו מִסָּבִיב, כִּי שְׁלֹמֹה יִבְנֶה יְהִיה שְׁמוֹ וְשִׁלְמֹם יִשְׁקֵט אֶתְּךָ וְעַל יִשְׂרָאֵל בְּקִיָּמוֹ. הוּא יִבְנֶה מִבְּיַת לְשָׁמַי וְדַבְּרֵי הַיָּמִים א, כ"ב, ו–ז').

קטעי המסורות הללו על בית המקדש, אשר לא נבנה על ידי דוד, אבל מקום בנייתו נקנה על ידי מיזי היבוסבי בסוף מלך, הטרסרו בנפשו של בעל מוזמר קל"ב בתהלים לתיאוראי–המנוחה בנפש דוד עד אשר מצא את המקום שבו ייבנה הבית.

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת זָכוֹר ה' לְדָוִד אֶת כָּל עֲוֹנוֹ / אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לה' נְדַר לֶאֱבִיר יַעֲקֹב / אִם אָבֵא בְּאֶהֱל בֵּיתִי אִם אֶעֱלֶה עַל עֵרֶשׁ יְצוּעֵי / אִם אֶתֵּן שָׁנִית לְעֵינַי לַעֲפֹעֵפִי תְנוּמָה / עַד אֶמְצֵא מְקוֹם לה'. מִשְׁכַּנְתּוֹ לֶאֱבִיר יַעֲקֹב / הַנֵּה שְׁמַעֲנוּהָ בְּאֶפְרַתָּה מִצְּאֲנָהּ בְּשִׂדֵי יַעַר / נְבוֹאָה לְמַשְׁכַּנְתֵּינוּ נִשְׁתַּחֲוֶה לְהַדָּם רַגְלָיו / קוּמָה ה' לְמַנוּחַתְּךָ אֲתָה וְאֲרוֹן עֲצֵךְ / כְּהַיָּד יִלְבָּשוּ יָדְךָ וְנִסְיַיִךְ יִרְבֵּנוּ / בְּעָבֹר דָּוִד בְּעָבְדְךָ אֵל תִּשָּׁב פָּנַי מִשִּׁיחַךְ / נִשְׁבַּע ה' לְדָוִד אֶמֶת לֹא יִשׁוּב מִמְּנָה מִפְּרֵי בִטָּנְךָ אֵשִׁית לְכֶסֶף אֵלְךָ:

הוא שמשולר ב"ימצודת דוד" שומע כאן את דוד המלך:

"יתח אטענוהבאפרתה – עד הייתי באפרת מארבת מקום מולדתי כי היא בית לחם כמו שאמרו בדרך אפרתה היא בית לחם (בראשית מ"ח). ואמר כי מאז שמענו כי עתה להיות מקום נבחר לבית המקדש אבל לא ידעתי מקומה איה: מצאנוה בשדי יער– עתה הנה מצאתי את המקום בשדי יער הוא גורן ארונה היבוסית והיה גם שם עצי יער כי הוא המקום שעמד עליו יצחק ובאיל תמורתו נאמר נאחז בסבך בקרניו (שם/ בראשית/ כ"ב) שנאחו בענפי עצי היער."

בדרך אל תחנה 5: "בית יער הלבנון"

בתוך מכלול הבניינים שבנה שלמה בקרבת הר הבית תוך שימוש נרחב בארזים (וַיָּאֵת הַקְּרָזִים וְנָתַן בְּשָׁקְמִים אֲשֶׁר בְּשִׁפְלָה לְרֵב") היה גם מיבנה מיוחד במינו, בשם "בית יער הלבנון". אנו מקווים שנוכל להקים כאן דגם, אשר יציג את הרעיון הארכיטקטוני של המיבנה הזה (עיין י"ש.ע.י"ע 108–109). הדגם הוא מתוכנן להקמה בסמוך לקבוצת ארזי הלבנון (101) הצעירים שאנו עוברים כאן לידם.

תחנה 5:

■ **עצי היער משתרגים אל דברי הנביא**. ■ **האלה והאלון – חורבן ותקומה בפסוק אחד**. ■

מ"יער הלבנון" חזרונאל היער הארץ–ישראלי. כאן אנתנו נמצאים בין עצי ה"יאלה הארץ–ישראלית" (128), ה"אלון המצוי" (127) ו"אלון התבור" (117). גם לאחר השינוי הכביר ב"לבנוסם" של מרבית אזורי ההר מיער טבעי למדרונות מדורגים נושאי יבולים חקלאיים, נשארו עוד פה ושם קטעים תכולים וסלעיים. אלה היוו מיפלט לסככי היער, שהשתרגו גם לתוך דברי הנביאים. מיכה, כפי שראינו לעיל, רואה את היער מכסה את הר הבית שייחרב כתוצאה מן פגישחיות אשר פשתה בעם בימי אחז וחזקיהו. ישעיהו, המתריע על מצב כזה עוד בשנת מות המלך ונוחיהו רואה את חזות החורבן יעד אֲשֶׁר אִם שְׂאוּ עָרִים מֵאִין יוֹשֵׁב וְגִבְתִּים מֵאִין אֶדָּם וְהַאֲדָמָה תִּשָּׂאָה שְׁמִמָּה וְרַחַם ה' אֶת הָאָדָם וְכָבֵה תִּעֲזוֹבָה בְּקֶרֶב הָאֶרֶץ. וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂרְהָ וְשָׂבָה וְהָיְתָה לְבָצֵר כְּאֵלֶה וְכָאֵלֶה אֲשֶׁר בְּשַׁלְטַת מַצְבַּת בָּם זָרַע קִדְשׁ מַצְבְּתָה" (ישעיהו ו, וְלָבֵר שְׁלֹמֹה וְכָאֵלֶה אֲשֶׁר בְּשַׁלְטַת מַצְבַּת בָּם זָרַע קִדְשׁ מַצְבְּתָה" (ישעיהו ו,

"יא–י"ג). אי אפשר להבין את המעבר הפתאומי מתיאור העזובה והחורבן אל ה"ימצבת", שהיא "זרע קודש", בלא להכיר את תכונותיהם של האלה והאלון בעונת השלכת (ובממבר–דצמבר). האלה הארץ–ישראלית (בלשון התניין **אלה** בלי שם לווי) בולטת בעונה זו על פני כל עצי היער בצבעים זוהרים של צהוב ואדום וכל המעברים ביניהם. בגבור הרוח לקראת עונת הגשמים נושרים כל העלים הזוהרים הללו והאלה נשארת במערומיה: כל ענפיה האפורים חשופים לחלוטין במשך מרבית עונת הגשמים. לעומתה אלון התבור (בלשון התניין אלון, בלי שם לווי, וגם הנלוו כפי שעוד ניווכח בתחנה 11) אינו מתחדר בצבעים בעונת השלכת, אבל עוד לפני שהושלכו כל עליו היבשים, כבר מתחילים לתמוח בחיקיהם הפקעים החדשים. תוך זמן קצר מתפרצים מתוך הפקעים הללו לולבי הענפים הצעירים, שילבישו את העץ בשפעת רעננות. והרי לכם בזאת התמונה אשר צייר ישעיהו בפני שומעיו: החברה הגבוהה בירושלים, הבוטחת בחוסנה של הממלכה בימי עזויה ויוחס, זוהרת בצבעיה כאותה אלה, אבל היא אינה חשה כי כל הזוהר הזה מבטא את השלכת הקרובה לבוא. לעומת האלה מייצג האלון את פשוטי העם ה"אפורים". אלה מהווים את "זרע הקודש", המבשר את הצמיחה המהירה כשוך הסערה.

תחנה 6

■ **אמת המים – ערוק חיים**. ■ **"לא תשחית" = אל תמשוך מן העיר את אמת המים גם בעת מצור**. ■

מולנו קטע של אמת מים, הנמשכת מ"בריכת הערבוב" (אשר נגיע אליה רק בסיום הקטע המעגלי של מסלולנו, לאחר שעבור ב–9 תחנות נוספות). האזור שהגענו אליו מיועד לייצג את השינויים בנוף כפי שראה אותם הנביא ישעיהו בחזונו לעתיד, כאשר הארץ תשתקם מחורבנה: "אֶפְתַּח עַל שְׁפִימַי נְהָרוֹת וְבָחוּךְ בְּקַעוֹת מַעֲיָנוֹת, אֲשִׁים מְדָרָךְ לְאָגַם מִים וְאָרְצְךָ צִיָּה לְמוֹצָאי מִים. אֶתֵּן בְּמִדְבַר אֲרָזִי שֶׁשֶׁה וְנְהַדַס וְנָעַץ יִשְׁמַן בְּצִרְכָּה בְרוּשׁ תְּדַקֵּר וּתְאֲשׂוּר יִתְחַן (ישעיה מ"א, י"ח–י"ט). כאן נתעבך, ולו רק "על קצה המזלג", על החשיבות הרבה שייחסו חז

